HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 3 | 15 Temmuz 1933 | Sayı : 26

ÂŞIK ŞEM'Î HAKKINDA

Şemseddin Sami bey merhum Kamusülalamda (C. 4, S. 2874)«Şem'î kudemayı şueradan iki zatın mahlasıdır. Birincisi anasıl pirzerinli olup vecdü hal ve derdü şevk sahibi bir merdi kâmil ve şairi beliğ idi. Bir müddet Şeyh Vefa efendinin tekyesine müdavemet edip bir gece benim cemiyetim var diye yâranını tekyeye cem ve davetle esnayı zikrü mukabelede bir köşeye çekilerek uyumuş zannolunduğu halde canını cananına teslim etmişti. İkincisi taifei kuzattan olup Anadoluludur. Eş'arında pek de letafet yoktur.» dedikten sonra «müteahhirini şueradan dahi bu mahlasla biri olup Konyalıdır. Tarikatı mevleviye mensubininden olup İstanbulda helvacılıkla meşgul idi. 1257 tarihinde vefat etmiştir» diye üçüncü bir Şem'î hakkında malumat verir. İşte bizim burada kendisinden bahsetmek istediğimiz Şem'î, bu üçüncüsüdür ki, Şemseddin Sami beyin yazdığı gibi Konyalıdır.

Mevcut membaların hiç birinde Şem'înin ne zaman doğduğu kayd edilmemiştir. Yalnız «Konya Halkıyat ve Hırsıyatı» ndan (S. 53) şairin 1198 senesinde dünyaya geldiği anlaşılıyorsa da bu tarihin nasıl tesbit edildiği orada da gösterilmiyor.

İstifade ettiğimiz mehazler, Şem'înin tahsil görmediğinde, binaenaleyh okuyup yazmaktan mahrum olduğunda birleşiyorlar. Bunun için şair gençliğinde helvacılığa merak ve heves etmiş, bu sanata girerek ilerlemiş ve nihayet usta olmuştur.

Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit beylere göre «Şem'î laübali meşreb idi, deveci elbisesile gezer, üste başa ehemmiyet vermezdi. Her tanıdığına muhabbet göstermeği vazife bilirdi. Samimilikten ayrılmazdı. Hayatında bir kaç defa İstanbula gitmişti. Son seyahati esnasında bir âşık meclisine uğradı. Kendisini tanıtmıyarak bir köşede oturdu. Meclisteki âşıklar Şem'î mahlaslı bir koşmayı okuyorlardı. Kendi eserini duymaktan tabiî zevk alan koca âşık dayanamadı. Verin şu sazı, biraz da ben çalayım dedi. Şairler güldüler ve ustadı tezyif ederek keçinin yemediği ot başına vurur, dediler. Fakat Şem'î ehemmiyet vermedi. Bütün nezake-

tile sazı ellerinden aldı ve derhal çalmağa başladı. Dinliyen âşıklar behtü hayret içinde kalmış ve hata ettiklerini anlamıştardı. Şem'înin saz ve sözdeki kemali saraya aksetti. Sarayda bir saz meclisi tertip olundu. Bu mecliste Şem'î reislik etti ve sanatındaki maharetini gösterdi. Bunun üzerine şaire İstanbulda kalması teklif olundisede o, Konyaya dönmeği tercih etti. Bu cihetle uhdesine çarşı ağalığı verilerek memleketine gönderildi.(Konya Hılkıyat ve Hırsıyatı, S. 53-54)

Şemseddin Sami bey, Şem'înin İstanbulda helvacılık ettiğini yazmakta ise de, Konya Hılkıyat ve Hırsıyatında bu rivayetin yanlış olduğu ileri sürülmektedir. Buna mukabil doğru ve muhakkak olan birşey varsa o da şairin Konyayı çok sevdiği, İstanbula her gelişinde memleketini pek çabuk özleyişidır. Muhtelif manzumelerinden aldığımız parçalar Şem'înin Konyaya ne gözle baktığını ve nasıl bağlı olduğunu açıkça gösteren vesikalardır:

Aşku şevk ile kurulmuştur binası Konyanın
Onun için badı cennettir havası Konyanın
Hicrine mahbubunu kılmış muhayyer âşıkı
Davet etmiş dostuna olmuş havası
Konyanın

Hor gezer ademleri amma dili irfan olur
Hafızı gayet ceri âlimleri umman olur
Hasılı bir katre abın nuşeden arslan olur
Galiba toprağının bu iktizası Konyanın

. . . .
. . . .

Kış olunca donanur ahbapla vahdethaneler
Kurulur pazarı aşk mamur olur kâşaneler
Şem'i aşk ile yanar pervaz eder pervaneler
Yaz olunca var meram üzre safası
Konyanın.

***

Beyhude gönlümü eyledim ifna
Gurbet elde oldum âleme rüsva
Nasibet sılamı hazreti mevla
Yeter yaslandığım taşı türabı.

Çarşı ağalığıle Konyada epeyce bir mevkı kazanan Şem'î, esnafın bütün işlerine bakıyor, her sanat sahibi onun emrile hareket ediyordu. Şair uzun müddet bu vazifeyi yaptıktan sonra nihayet Fatin tezkiresile ona dayanan Şemseddin Sami beye göre (1257) senesinde vefat etmiştir. Konya Halkıyat ve Hırsıyatı sahipleri Şem'înin ölüm tarihini (1255) olarak gösterdikleri gibi öldüğü zaman şairin elli yedi yaşında olduğunu da ayrıca bildiriyorlar. Rivayet dogru ise Şem'î son gönlerinde öleceğini anlamış ve dünyaya vedaiye mahiyetinde olan şu manzumesinden sonra artık şiir yazmamıştır:

Felekten bir şita erdi güllere
Safasın sürmedim geçti gidiyor
Üftadeler yalın ayak yollara
Ağlayu a deyu düşdü gidiyor.

Gülüm usanmadı bülbülüm senden
Çıkarır perçimen finofesinden
Eyvah gönül kuşu can kafesinden
Babın küşad etti uçtu gidiyor.

Ya bir kere gel kabrim ucuna
Gam yükün yüklettim yüz bin hecine
Badeden karışsın anın bacına
Dil fena mülkünden geçti gidiyor.

NURİ MEHMET PAŞA

Şimdi Adana ilk tedrisat müfettişi olan arkadaşım Ali Rıza bey, 1930 senesinde Gaziantepden bana bir menzume göndermişti. Gaziantebin Cingefe köyünde Molla Mehmet adlı birine ait yazma bir cönkten çıkarılan bu manzume aynen şudur:

Kale mahsur olanda zümrelerim kaçtılar
İşiden dostlar gözünden kan ile yaş saçtılar
Beni ele götürmeğe çok yiğitler düştüler
Kıyma bana padişahım Nuri Mehmet paşayım
Genç yaşıma hürmet eyle bari otuz yaşayım.

Şu gönül mülkünde beysin paşasın
Mevlam ömür versin binler yaşasın
Yetiş hey vefasız helallaşasın
Şem'i ecel camın içti gidiyor.

Şem'inin manzumeleri bir divan halinde toplu ve basılmıştır. Ancak divanında bulunmıyan şiirleri de az değildir. Bunlardan bir kısmı tarafımdan Halk Bilgisi Haberleri mecmuasında (İkinci cilt, sayı 19, s. 145) bir kısmı da aziz arkadaşımız Mehmet Şakir bey tarafından Sinopta ele geçirilerek Adsız mecmuada (Birinci cilt, sayı 8, S. 20; sayı 9, S. 225) neşrolunmuştur. Şem'inin basılmış şiirlerinden çoğu yanlıştır. Bunlar düzeltilerek ve basılmamış şiirleri de ilave olunarak şairin divanını yeniden tertip etmek halk edebiyatımızın tarihi için kıymetli bir hizmet olacaktır.

Mehmet Halit

Köse paşa kim ki gelüp kese benim serimi
Yedi ırmak söyündürmez ateşimi narımı
Bari bir evladım olsa tutsa benim yerimi
Kıyma bana . . . .

Padişahım bilmiyerek bana ferman eyledin
Ehli irfan arasında ciğerim kan eyledin
Çağırın ehli vücuhu bir de beni söyledin
Kıyma bana . . . .

Dünya bana kalmadise düşmanıma kalmasun
Nanü nimetim yiyenin her giz yüzü gülmesin
Hak teala bu ölümü kul başına vermesin
Kıyma bana . . . .

Halkı âlem arasında ciğerim etdin kebab
İşiden dostlar gözünden akıdırlar kanlı ab
Öldüğüme gam yemezim mahzun kaldı Ayintap
Kıyma bana . . . .

Bu manzumenin kim tarafından söylendiğini şimdilik bilmiyoruz. Yalnız manzumede ismi geçen Nuri Mehmet paşa hakkında Asım ve Cevdet tarihlerile Fetin tezkiresinde tesadüf ettiğimiz malumattan anlıyoruz ki Nuri paşa 1173 tarihinde Ayintapda doğmuştur. Ailesine Battal ağazadeler denilir. Zekâsı kuvvetli olduğu için yirmi yaşına kadar tahsilini bitiren Nuri Mehmet paşa, o yaşta hüner ve marifetile tanınmış, hatta iktidar ve meziyeti devlet tarafından da takdir edilerek kendisine 1196 tarihinde mirilivalık, 1199 senesinde de mirimirilanlıkla Ayintap mutasarrıflığı verilmiştir.

Mutasarrıf olduktan sonra Nu-

ri paşa Ayintap yeniçerilerile uyuşamamış ve mücadeleye girişmiştir. Münazaadan bıkan halk Kilis mutasarrıfı Daltaban oğlu Mehmet Ali paşadan yardım istemiş, Dal taban oğlu birdenbire Ayintabı basarak Nuri paşayı kaçmağa mecbur bırakmıştır. Mehmet Ali paşanın zulmüne dayanamıyarak bir az sonra Ayintap ahalisi birleşip isyan etmiş ve Daltaban oğlunu öldürmüştür. Bu hadiseyi ele geçmez bir fırsat sayan Nuri Mehmet paşa Halep yolunu keserek Ayintabı muhasara altına almış, her tarafı yağma ettirdiği gibi kendisine karşı koyanları da öldürtmüştür. Bunun üzerine Gazi İzzet paşa oğlu Derviş Abdullah bey namında biri kapucular kethüdalığile paşanın tedibine memur edilmiştir. Bu suretle vaziyeti güçleşen Nuri paşa o aralık Ayintaptan geçen Mısırdan mazul Abdi paşaya iltica ettiğinden affedilmiş, bir az sonra Abdi paşa Diyarıbekirde ölünce tekrar baş kaldırmıştır. Bu defa Halep valisi Divrikli Köse Mustafa paşa İstanbuldan aldığı emirle Ayintabı beş ay muhasaradan sonra kaleye girmiş ve Nuri Mehmet paşayı yakalıyarak kafasını kestirmiştir.

Öldürüldüğü zaman Nuri Mehmet paşanın henüz yirmi sekiz yaşında olduğu Fatin tezkiresinde yazılıdır. Buna ve 1173 tarihinde doğduğuna göre paşa, 1201 senesinde idam edilmiş olmak lazım gelir. Mütercim Asım ve ondan almak suretile tezkire sahibi Fatin efendi ve Şemseddin Sami bey, Ayintap civarındaki valilerle mutasarrıfların Nuri Mehmet paşaya iftira ettiklerini ve paşanın da haksız olarak bu iftiralara kurban kittiğini kaydediyorlar.

Şu izahat Nuri Mehmet paşanın kim olduğunu ve yukardaki manzumenin nasıl bir hadise üzerine yazıldığını meydana çıkarmıştır zannederiz. Fakat manzumeyi söyliyen hakkında, baş vurduğumuz kaynakların hiç birinde küçük bir işaret bile bulamıyoruz. Bu karanlık içinde ufak bir ihtimal, zaif bir ışık gibi parıldıyor ki, o da manzumenin doğrudan doğruya paşanın kaleminden çıkmış olmasıdır. Nuri Mehmet paşanın mürettep divanı ve devrinin hanendelerince her fırsatda tekrarlanan şarkıları olduğuna göre bu ihtimali büsbütün reddedip atmak kabil olmamakla beraber ona kuvvet verecek her dürlü vasıtadan da mahrumuz. Ancak paşa, ananeden yetişmiş klasik bir şairdir. Binaenaleyh hece veznile âşık tarzında yazı yazmış olmasından ziyade âlim ve şair ve aynı zamanda idare adamı olduğu için maiyetinde saz şairleri bulundurmuş olması akla gelebilir. Bu düşünce yanlış değilse, nakl ettiğimiz manzumenin, paşanın idamı sıralarında maiyetinde bulundurduğu âşıklardan biri tarafından söylendiğini kabul etmek caizdir.

Nuri Mehmet paşanın divanını İstanbul kütüphanelerinin hiç

MALATYADA DÜĞÜN ÂDETLERİ

1. KIZ SEÇİLMESİ

Evlenme çeğına gelen delikanlı ve genç kızlarda bazı tuhaf haller görülmeğe başlar: delikanlı sık sık hamama gider, yatağı yorğanı, çarşafı sabahları dağnık bir halde bulunur, akşamları eve geç gelir. Genç kız, evlenmeğe mütaallik masallar anlatır, taze gelinlerle ülfeti arttırır, küçük çocukları sevmeğe başlar, yalnızlıktan hoşlanır, üstüne başına dikkat eder, sandığını hazırlar. Delikanlı ve genç kız bu hallerile evlenmek istediklerini ima ederler, anne ve babalarının nazarı dikkatlerini celbetmiş olurlar. Bunu gören ana baba müzakere ve münakaşadan sonra bir kız ve erkek intihap ederler, bu hususta kızın ve delikanlının reyini almağa lüzum görmezler. İzdivaçta her hususta küfüv aranmaz. Çok defa yaşlı bir kızı, mesela otuz sekiz, kırk yaşındaki bir kızı, on üç, on dört yaşındaki bir çocuğa almakta tereddüt etmezler. Bunun aksi de vakıdır. Bu yüzden bir çok geçimsizlikler, facıalar olmaktadır.

Nihayet intihap edilen kızın evine akrabadan veya mahallenin ileri gelenlerinden bir kaç hanımla delikanlının annesi gider, kızı görürler. Buna «Dünür gitmek» veya «Görücü gitmek» denir. Dünürde, kızın annesi ile konuşulur ve kızın her halini görmek için güldürücü fıkralar anlatılıp kız göldürülür. Bu suretle dişleri, gülüş hali görülmüş olur. Kız beğenilirse, bu sefer de oğlan, kızın annesine methedilir ve «Allahın emrile» kız istenir. Kızın annesi kocası ıle görüşüp ondan sonra haber yollayabileceğini söyler. Bu suretle dünür nihayet bulur. Kız tarafı müsbet cevap verince artık her şey bitmiş, sıra nişanlanmağa gelmiş demektir.

2. NİŞANLANMA

Nişanlanma yukardaki merasimden sonra yapıldığı gibi merasimsiz de olnr. Beşikteki bir çocuğun yine beşikteki bir çocukla nişanlandığı, bir büyüğün bir küçüğü beklemek üzere nişanlandığı da vakıdır. Nişanlanma şöyle olur. İki taraf yapacakları masrafı, er-

---

birinde bulamadığımız için Fatin tezkiresindeki şu gazelini eserlerinden son yadigâr olarak alıyoruz:

Ah ilişti kaküli dildara bir ben bir gönül
Şaneveş olmaktadır sadpare bir ben bir gönül
İntizarı vuslatı dilber ile şeb ta seher
Kalmışız bitakatü biçare bir ben bir gönül
Devreder vadii aşkı yine merkezde mukım
Bu revişle benzedi perkâre bir ben bir gönül
Gördüğ nazmı Raşidi çün bülbülasa başladı
Gülşeni tanzirde güftara bir ben bir gönül
Bir güli rana için gülşensarayı dehrde
Nuriya uydu hezar zara bir ben bir gönül

Mehemt Halit

keğin vereceği (Kalın)ı [1] tesbit ederler.

Kalın bir mıkdar altın para, zinet altını ve sairedir. Kalında iki tarafın muvafakati hasıl olduktan sonra iki taraf akraba ve dostlarını Ebe [2] hanımlar vasıtasile davet ederler. Erkekler ayrı bir odada, kadınlar ayrı bir odada olmak üzere şerbet içerler, eğlenirler, dostlar tarafından iki tarafa saadetler temenni edilir. Oğlanın annesi merasimle kıza nişan takar. Nisan ekseriyetle bir kaç beşibirlik veya altın menteşe [3] ve sairedir. Yüzüğe talî derecede ehemmiyet verilir. Hatta evlendikten sonra da yüzüksüz oturulur. İki tarafın beşuş çehrelerile nişan merasimine nihayet verilir. Nişanlılar birbirlerile görüşemezler, birbirlerinin evine gidip gelmezler. Ancak bayram, kandil, ölüm gibi bir hadise olursa birbirlerini görebilirler. Nişanlılık pekaz devam eder. Hemen nikâh kıyılır, düğün merasimi başlar.

3. DÜĞÜN

Kadın ve erkek, ebelerle düğünden on, on beş gün evvel her iki taraf kendi evlerine dost ve hısımlarını davet ederler. Davet şöyle olur: Ebe, düğün sahibinin lakap ve ismini söyledikten sonra selamını ve falanca gün düğüne davet ettiğini haber verir, davetli ebeye bahşış verir. Bundan sonra iki taraf ta davetlileri izaz için mevsime göre mühim hazırlıklara başlar: pirinçler, şekerler alınır, kuzular kesilir, komşulardan yatak, iskemle, kaşık, çatal tedarik olunur.

Düğün muhtelif yerlerde muhtelif şekillerde yapılır:

1 - İhtiyarlar, kayınpederin yanında kahve içerler, mevlut okunur, yemek yenilir. Düğün devam ettiği müddetçe bu hal de böyle devam eder, bunların meclisinde saz, içki nadiren bulunur. Düğün, düğün sahiplerinin hal ve vaktine göre bir kaç gün devam eder, yalnız üç günden aşağı düğün yapılmaz.

2 - Delikanlıların meclisidir. Bu meclis gündüz başka, gece başka türlü eğlenir. Gündüzleri geniş bir bahçede davul, zurna çalınır, köçekler oynar, güreş tutulur. Güreşte kazanan elindeki mendili kime verirse o mendile bahşış koymak mecburiyeti vardır. Daha muhtelif eğlencelerle akşam edilir. Akşam olunca bahçe faslı da nihayet bulur. Bir odaya çekilirler. Artık davul susmuş, içki âlemi başlamış, davulun yerine incesaz getirilmiştir. Ağızlar kızdıktan sonra kimse görmeden evvelce hazırlanmış olan çengi rakı dağıtmağa, oynamağa başlar. Delikanlılar da oynayabilir. Hep bir ağızdan şarkılar söylenir, sabah olur, tekrar davul sesleri duyulur.

3 - Kadınların meclisidir. Kadınların meclisi bambaşka bir âlemdir, gözleri kör defci, kemancı, ut-

[1] Kalın: ağırlık.
[2] Ebe: yenge.
[3] Menteşe: kalın bilezik.

çu, erkek çalgıcılar düğün müddetince kadınlara tahsis edilir. Bunlara ekseriyetle kadın çalgıcılar da refakat eder. Kadın meclisinde katiyen içki bulunmaz. Çalgıcılar mütemadiyen çalar, davetliler mütemadiyen oynar. Oynıyan hanım oturacağı zaman kendisinden sonra oyuna kaldırmak istediği hanımı kolundan tutar, meydana getirir. Böylece oyun yeri hiç boş kalmaz. Bazı hanımlar fazla nazlanır, oyuna kalkmak istemezler, o zaman her taraftan ısrar başlar, nihayet o da kalkar. Bunlardan başka üç dört kişi karşılıklı da oynarlar. Kaynanaları muhakkak oynatırlar. Bazan da ihtiyar kadınları zorla oyuna kaldırıp onların tuhaf tuhaf oynamaları ile eğlenirler.

Bu müddet esnasında kız her gün hamama götürülür, el ve ayak ve saçlarına kına yakarlar, hamamda muhtelif eğlenceler yapılır. Hamamın baş kalfa kadını bir tepsiye muhtelif renkli mumlar dikerek yakar ve başının üstüne kor, gelin arkasından tutar.Diğer davetliler de gelinin arkasına ikişer ikişer dizilirler ve hamamda bulunan büyük havuzların etrafını mumlar sönünciye kadar böyle alay halinde dolaşırlar. Bu dolaşma esnasında muhtelif şarkılar okunur. Hamamcıya, kalfalara bahşışlar verilir, tepsinin üzerine paralar atılır.

Bütün bu eğlenceler çarşamba gecesi son şiddetini alır. O gece gelin kınaya çekilir, eğlendirilir. Çünkü gelin evinden ayrılacağı için zahiren çok meraklıdır. Perşembe olunca, öğleye doğru oğlan tarafından muhtelif faytonlar tutulur. Gelinin bineceği fayton veya at renkli kumaşlarla süslenir, komşular, akrabalar atlarına binerek bir araya toplanır, bir alay teşkil ederler. Buna «Gelinci alayı» denir. Böylece kızın evine gidilir. Kız evine yaklaşılınca havaya mütemadiyen silah atılır. Nihayet gelin faytona bindirilir, bu esnada kız evi tarafından bir testi kırılır. Bu, uğurdur. Yine aynı alay gelini oğlan evine getirir. Bu suretle gelinci alayı nihayet bulmuş ve kız evinde hiç bir merasim kalmamıştır. Fakat oğlan evinde henüz eglence bitmemiştir. Çünkü yapılan ihtişamı geline de göstermek lazımdır. O gün akşama kadar yine aynı eğlenceler devam eder. Her kes gelini görmeğe gelir. Akşam olunca saz, gürültü kalmaz, dinî merasim başlar. Hoca efendi gelir, misafirlerle akşam yemeği yenir, yatsı namazı kılınır. Dua edilir, alayla damat zifaf odasına götürülür. Damat odaya girerken arkadaşları yumruklarla beline vururlar, bu «Metin ol arslan» demektir.

4. GELİN ODASINDA

Odada gelin ayakta, yüzünde duvak, yanında yenge hanım olduğu halde bekler. Yerde bir seccade vardır, damat apteslidir. Hemen gider, iki rekât namaz kılar ve dua eder. Burda edeceği dua muhakkak kabul olunacağından her kes

kendine dua etmesi için evvelce damada rica eder. Duadan sonra yenge damatla gelini bir birine takdim eder, el ele verir, bu sırada gelinin sağ ayağı kalkık durur, erkeğin ayağına basmağa çalışır, erkek te dikkat ederek onun ayağına basar, kim kimin ayağına basarsa onun sözü daha nafiz olur. Yenge hanım saadet temenni ederek ayrılır. Erkek gelinin yüzünü açmak ister, gelin mani olur. Bir hediye ile yüzünü açar. Gelin ve damat ilk defa birbirlerini görürler. Konuşmağa başlarlar, odada şeker, şerbet ve saire vardır. Onu yerler, içerler. Nihayet damat gelinin elbisesini çıkarmağa başlar, o gece bütün hizmeti damat yapar, elbiseleri de bir birinin üstüne koymağa gayret ederler. Bu da nufuz içindir.

5. ERTESİ SABAH

Ertesi sabah «sağdıç» gelir, damadı hamama götürür. Hmamdan sonra damat, baba, anne, kayın baba ve kaynanasının elini öper ve onlardan münasip birer hediye alır. Sonra arkadaşları tarafından gezmeğe götürülür. Buna « Güvey gezmesi» denir. Akşama kadar devam eder. Gelin de kayın baba ve kaynanasının elini öper, hediyesini alır. Gelin kayınpederi ile bir haylı müddet konuşmaz, yüzünü açmaz, bu saygıdır.

6. BİR HAFTA SONRA

Gelin, bir hafta annesi evine gidemez. Bir hafta sonra merasimle annesi evine gönderilir. Buna «Gelin gezmesi» denir. Akşama kadar devam edeer. Akşam yine aynı merasimle gelin avdet eder. On beş gün sonra da yine bir hamam eğlencesi yapılır. Buna da «on beş hamamı» denir.

Düğünü müteakip akrabalardan, yakın dostlardan tepsilerle baklavalar, muhtelif hediyeler gönderilir. Bütün tanıdıklar da geline birer altın getirirler. Buna «Gelini görmek» denir. Bu bir buçuk ay devam eder ve ondan sonra artık her türlü merasim bitmiş olur.

Halis

AFYON, ESKİŞEHİR VE CİVARINDA HALK İNANMALARI

A. Umumî mahiyeti haiz hurafeler

Anadoluda evliya diye yadedilen birçok şahsiyetler vardır ki halk onlara sayısız keramet isnat eder. Onların hayatta iken pek çok harikulade şeyler yaptıklarına itikat olunur. Onların ölüleri de halkın hayalini harekete getirmiştir. Gûya o evliyaların ölüleri de halka zahir olurmuş. Halk bazı arzularına onların muaveneti ile nail olurmuş.

Hazreti Muhammedin meşhur bazı tevabii bu evliyalar zümresindendir. Mesela Ali, Hamza, Ebudeccane, Veyselkarani.... gibi. Ali hakkında şayi olan efsaneler Anadoluda pek ziyade hüsnü kabul

görmüştür, hemen herkes bunlardan birkaçını bilir. [1]

1336 senesinde Hicabî hoca isminde bir zatın mevizesinde kemali ciddiyetle halka anlattığı bir efsaneyi nakledeceğim: Ali ile Hamza bir gün beygirlerle bir tarafa gidiyorlarmış. Ali genç, diğeri ise ihtiyar. Ali kendisinin gençliğini ve gürbüzlüğünü düşünerek ben amcamdan daha kuvvetliyim diye mağrur olmuş. O sırada Cebrail bir ihtiyar kadın suretine girerek sırtında bir dolu çuval ile yol üzerine oturmuş. Tam Hamza ile Ali kadının önünden geçerken kadın yahu şu çuvali sırtıma kaldırınız, demiş. Müthiş kuvvetine güvenen Ali beygirden eğilerek bir elile çuvalı tutup kaldırmak istemişse de katiyen yerinden oynatamamış. Bunun üzerine hemen beygirden inmiş ve iki elile çuvalı kaldırmağa teşebbüs etmişse de gene muvaffak olamamış. Bunun üzerine Hamza müdahale etmiş ve bir elile çuvalı kaldırdığı gibi kadının sırtına koymuş. Ali bundan fevkalade müteessir olmuş. Fakat bu sefer Cebrail bir erkek kıyafetine girerek eline bir kılıç almış ve gene yollarına devam etmekte olan Ali ile Hamzanın önüne geçmiş ve elindeki kılıcı Hamzaya uzatarak, ya Hamza şu kılıcı kınından çek demiş. Hamza bütün kuvvetile kılıcı çekmişse de kınından çıkarmağa katiyen muvaffak olamamış. Nihayet kılıcı Ali eline almış ve hafif bir el hareketile kılıcı çıkarmağa muvaffak olmuş. Bunun üzerine Cebrail demiş ki: Ya Hamza sen vakıa kuvvetlisin. Fakat kılıç kullanmakta Ali senden daha kuvvetlidir.

Afyonkarahisar halkı memleket dahilinde bulunan cesim kalenin tepesinde ayak izine benzer bir taş üzerindeki çukur için Alinin ayağının izidir. Buraya Ali basmış ta ayağının izi çıkmış, derler. Bu ayak izinin yanında bir de hayvan yemliğine benzer oyuk kaya parçası vardır. O da gûya Alinin beygerinin yemliği imiş. Gene orada ortası delik kaya parçası vardır ki Ali hayvanını bağlamak için parmağile bir darbede o deliği delmiştir.

*
* *

B. Mahallî hurafeler

Yukarda ismi geçen Ali, Hamza gibi zatlara ait hurafelerin yanında büsbütün mahallî evliya hurafeleri vardır.

§ Afyonkarahisarı, Kütahya, Eskişehrin hemen ortalarına gelen bir arazi vardır ki «Karacaahmet» namile yadedilir. Burada Karacaahmet isminde bir veli yatarmış. Velinin mezarı vardır ve mezarın civarında da Karacaahmet köyü vardır. Bütün halkın itikadınca o zat çok eski zamanlarda yaşamış, çok büyük bir velii kâmil imiş. Kendisinden her türlü keramet za-

[1] Bu efsanelere dair halkın elinde tedavül eden acem düzmesi bir çok kitaplar vardır: Kan kalesi, Hayber muharebesi gibi.

hir olurmuş. Etraftaki memleketler ahalisinden herhangi bir kimse tecennün ederse hekime müracaat edilmez, derhal Karacaahmede gönderilir. Karacaahmet mezarının yanında müthiş tomruklar vardır. Deliyi günlerce o tomruklara bağlarlar ve her gün muayyen zamanlarda döverler. Güya delilerden bazıları velinin sayesinde iyi olurmuş. Bazıları iyi olmazsa halk bunu tevil eder ve Karacaahmet delisi değilmiş ki mecnun şifa bulmadı, derler.

§ Afyonkarahisarda Sultan Divanı denilen bir zat medfundur. Onun hakkında da pek zengin efsaneler vardır.

Sultan Divanının babası Abapuş Bali Afyonun cenubunda yükselen bir dağın tepesinde «Dedem ini» tesmiye edilen bir inde ikamet eder ve on beş günde bir şehre inermiş. O gün şehirde torbasına bir parça arpa yufkası doldurur, tekrar yukardaki ine avdet edermiş. Bir gün en büyük oğlu ölmüş, haber vermişler, hiç müteessir olmamış. Defnediniz demiş. Bir müddet sonra ikinci oğlu ölmüş, ona da öyle söylemiş. Hülasa on yedi oğlu yekdiğerini müteakıp ölmüşler ve her ölüm haberini aldıkça babaları mağarasından hiç kımıldamaz ve gelenlere, kaldırıveriniz, dermiş. Nihayet en küçük oğlu olan Sultan Divanı ölmüş, onu da babasına haber vermişler. Babası onun ölümünü duyunca «Ha, durunuz, kaldırmayınız, bekleyiniz» demiş. Nihayet babası ölünün yanına gelmiş. Ölüyü yıkamak için teneşir tahtasının üzerine koymuşlarmış. Abapuş Bali hemen teneşir tahtası üzerinde yatan cenazenin kulağından tutarak «Kalk yahu, senin henüz dünyada hizmetin vardır» demiş ve kaldırıvermiş. Ölü de derhal dirilmiş. İşte Sultan Divanı denen zat böyle bir zatmış.

Afyonda halkın hemen umumu bu velinin mezarını tehalükle ziyaret ederler. Hastalar ve hasta çocuklar burada üfletilir ve ölünün ziyaretile ondan hastalıkların def'i istirham edilir. Herhangi bir zat bir işinde muvaffak olmak için ondan istiane eder. Bunun hakkında yüzlerce efsane vardır.

Sultan Divanının ayakkabısı kemali itina ile saklanır. Bir yeşil çuhaya sarılı olan bu ayakkabıyi erken yürümiyen çacukların ayaklarına geçirmek o çocuğun biran evvel yürümesini temin eder.

Bütün hastalıklarda ölünün türbedarı mezkûr ayakkabıyı ki, Basamağı şerif, derler; hastanın başına, omuzlarına ve sırtına sürmekle hastanın derhal şifayap olacağını zannederler. Herhangi bir hasta doktordan mukaddem mezkûr mezarı ziyaret eder ve ayakkabı ile başı messedilir. Çok zaman doktorlara müracaata lüzum görülmez.

Birçok hastalıklarda Sultan Divanının merkadı üzerinde bulunan büyük kavuğun suyu çok müessir bir ilaç gibi kullanılır. Filhakika «Destar suyu — Dımışkı suyu» diye yadedilen bu su, tekkenin tür-

bedarı tarafından şöylece hazırlanır:

Sultan Divanının bir kızından maada evladı yokmuş, kendisi vefat ettiğinde erkek evladı olmadığından bittabi kızı yerine halife olmuş. Kızı şeyhken bir gün dergâh yanmış. Kızı ben bu dergâhı nasıl yapacağım, diye endişe içinde iken bir gün rüyasında babasını görmüş ve babası demiş ki: « Kızım hiç müteessir olma, falan yerde bir gümüş ibrik vardır, onu çıkar, içinde altın doludur, o altınlarla dergâhı yaptırırsın. Bunun üzerine kız sabahleyin mezkûr mahalli kazdırmış ve filhakika orada zuhur eden ibriğin içindeki altınlarla dergâhı yaptırmış. Gümüş ibrik o zamandanberi içine türbedar tarafından yıkanan « kavuk suyu » konmak suretile kullanılır. Türbedar kavuğu yıkadıktan sonra kullanılmış suyu o ibriğe dolduruyor. Zaten kavuk suyu olmakla mukaddes olan o suyun mukaddes ibriğe girmekle kudsiyeti artıyor ve hastalananların müracaatlarında gûya en iyi bir ilaçmış gibi türbedar tarafından müracaat edenlere veriliyor.

Sultan Divanının diğer bir kerameti daha vardır. Fakat bu da hayatında iken göstermiş olduğu bir keramet değildir. Evvelki zikredilenler gibi öldükten sonra zahir olan kerametlerindendir.

Şöyle ki, herhangi bir sebepten[çok kere zührevî hastalıklardan dolayı]çocukları olmıyan karı veya kocadan biri hekime müracaat etmesini bilmez. Bunun sırf Allahtan olduğuna inandıklarından bir takım Sultan Divanı gibi kimselerin türbelerine koşarlar.

İşte bir çok köylüler çocukları olmadığından tekkeye gelirler ve orada yukarda söylediğimiz basamağı şerif ile tutunurlar ve oraya kendilerini satarlar. Eğer çocuk olursa bittabi ölünün şerefi ve kudsiyeti daha çok artar. Tabiî bazan tesadüf olmıyarak çocuk olmayacaktır. Şu hal ölüye beslenen hürmeti azaltmaz. Erenler vermedi, ne yaparsın, diyerek teselli bulurlr. Eğer çocuk doğarsa ve kız olursa adına Satı, oğlan olursa Satılmış derler.

§ Sultan Divanının merkadi yanında büyükçe bir merkat daha var ki o da Furunî dede lakabile şöhret bulmuş bir keramet sahibidir. Bunun hastaları iyi etmesi yoktur. Onun hakkındaki efsane şudur:

Gûya islam ordusu bir mahalde harbederken o zat ta bu ordu içinde imiş. Bir an gelmiş ki bütün asker fena halde acıkmışlar. Halbuki erzak yokmuş. İşte o sırada Furunî dede cübbesinin altından binlerce sıcak pideleri çıkarmış, askere tamamile dağıtmış. Bu sebeple adına Furunî denilmiş.

§ Bir de Afyonkarahisarın manevî muhafızlarından ve ne zaman öldüğü meçhul bulunan Devranî baba vardır. Halk onun mezarına çok hürmet eder, ondan istikbal hakkında haberler alır.

Memleketin tamamile şarkında evlerden hariç, yani kırlarda, bir tarafı mezarla muhat küçük bir çatının altında uyuyan bu zatın merkadi önünde takriben yüzelli okkalık toparlak bir taş vardır. İstikbalini öğrenmek istiyen o taşın önüne gelerek istikbalde filan işte muvaffak olup olmıyacağını sorduktan sonra o taşı süratle döndürmeğe teşebbüs eder. Eğer taş dönerse Devranî baba o kimseye müstakbel işinde muvaffak olacağını, dönmezse muvaffak olamıyacağını haber vermiş olur.

§ Afyonun Mısrî sultan nam velisi de meşhurdur. Herkes müşkil bir işinde muvaffak olmak için ona adaklar adar ve muvaffak olursa derhal nezrini ifa eder.

Mısrî babanın yanında aynı zamanda Kasım paşa, Niyazi sultan, Sofu hazretleri namlarında üç zat daha yatıyor. Bu dört zatın bütün o mahalleye büyük manevî müzaheretleri olduğunu halk söyler. O civardan geçen herhangi bir fert bir fatiha okursa mutlaka bu dört zatın isimlerini sayarak hepsine birden üflemek lazımdır. Eğer yalnız birisini yadeder de onun ruhuna havale ederse okuduğu asla kabul olunmaz.

§ Afyonkarahisar, Uşak, Kütahya, Eskişehir, hatta Konya halkından bazıları kuduz tarafından dalanırlarsa hekime, yahut daülkelep tedavihanesine müracaat etmezler. Afyonla Aziziye ve Bulvadin arasında Seyitler isminde bir karye vardır. Orada Hayran Veli tekkesinin türbedarı hastayı muayyen bir mahalle kapar ve ona «dedeli, okunmuş» ekmek verir ve orada hasta bir müddet kalır. Gûya bütün kuduz mikropları hastanın aleti tenasülünden akar gidermiş. Halkın Hayran veliye gösterdiği ananevî muhabbet son derecededir.

§ Karacaviran isminde bir karyede halk kuduz bir köpek birini ısırdımı ve onu kudurttu mu derhal kuduz köpeği öldürüp tam ortasından ikiye bölmek ve bir parçasını bir tarafa diğer parçasını öbür tarafa koymak suretile ikiye ayrılan bu köpek kadavrasının ortasından evvela kuduza dalanan, sonra onun bütün akrabası geçerlerse kuduz hastalığı zail olur derler.

Afyonkarahisarda bir de maddî ve manevî tabip Merdik sultan vardır. Memleketin hemen cenubu garbisinde küçük bir mezar içinde yatan bu zat da bir çok çocuk hastalıklarını tedavi eder. Hemen her hafta bir kaç kere o mezarın üst tarafındaki kaya parçasına çıkarak ona getirilen hastaları seyrederdim. Mezarın yan tarafında bir küçük duvar deliği vardır. Orada bir geyik boynuzu bulunur. Hasta çocuğu getirirler. Yere yatırıp bir kaç elham, kulhüvallahi okuduktan sonra dedenin geyik kemiğini alıp çocuğun başını ve vücudünü o kemikle mesh ederler. Eğer çocuk ölürse bazı

halk gûya dede, çocuk iyi olmıyacağından daha fazla çektirmemiş ve canını alıp çocuğu kurtarmış, eğer tesadüfen iyi olursa onun iyi olmasına sebep oldu derler.

§ Bir de Kadınana sultan vardır. Bunun hakkında da bir çok efsaneler var. Bu Kadınana filvakı hastalıklara karışmazsa da yine halk kendisine fatihalar göndererek lutfunu dilerler. Memlekette Kadınana suyu diye yadedilen ve memleketin yegâne su ihtiyacını tatmin eden bir suyu Kadınana memlekete iki buçuk saatlik mesafede bulunan membaından getirmiş ve bu isimle yadedilegelmiştir. Suyun nasıl getirildiğine dair halk şu efsaneyi nakleder.

Bu su eskiden bir hıristiyan tarafından Kadınanaya satılmış, bir gün Kadınana şehre su getirmek için membaın başında bulunan hıristiyana müracaatla bana bir ölçek su veriniz demiş. O da bir ölçek su bir ölçek altına demiş. Kadınana bir ölçek altın vermiş ve suyu doldurmak için elindeki ölçeği suya daldırmış, o sırada ölçeği dibinden delivermiş, hıristiyan ölçek dolacak diye beklermiş. Halbuki su mütemadiyen ölçeğin bir tarafından girer, bir tarafından çıkarmış. İşte bu su da böylece kadınana tarafından şehre akıtılmış. Bu ölçeğin bulunduğu yere halk bir kudsiyet atfetmektedir.

Balıkesirin Balya kazasına tabi Yaylacık köyü civarında bir gün (Nisan 1340) üzeri ahır pisliklerile dolmuş büyükçe bir mezar gördüm. Yanımda bulunan köylülere bunun kime ait olduğunu sordum. Köylülerden biri şayanı hayret bir hikâye nakletti:

Eskiden biz bu mezarı çok yüksek bir dedenin mezarı bilir ve her mübarek gün buraya kadar gelerek bu mezarın başında mevlut okur ve dedeyi ziyaret ederdik. Köyümüzün delikanlılarından biri bir gün bu mezarın içinde hazine ve kıymetli eşya bulunduğunu zannederek kazma ile mezarı gizlice kazmış ve mezardan iki tunç salip ile bir kaç tunçtan eşya çıkmış ve eşya kıymetsiz olduğundan mezarın bir keşiş mezarı olduğunu anlamış ve köylüye haber vermekten çekinmemiş. İşte o zamandanberi mahiyeti anlaşılan bu mezara hiç itibar edilmiyerek bu günkü haline gelmiştir.

1337 senesi temmuzunda Seyitgaziye gitmiştim. Bir tepe üzerinde büyük bir türbe var. Türbeyi gezmeğe çıktım. Büyük bir avluda orada ikamet eden bir dervişin iki koyunu boğazlamakla meşgul olduğunu gördüm. Birkaç zat ve bir iki kadın kemali huşu ile boğazlanan koyunların yanında okuyorlardı. Biraz geride bir kaç hayvanın da boğazlanmak için nöbet beklediklerini gördüm. Bunların ne olduğunu sordum. «Dede baba» ya kurban olduklarını ve her gün böyle türbeye müteaddit kurbanlar geldiğini söyledi. Bu kurbanların etleri türbeyi bekleyen

bir kaç dervişle türbenin şeyhi olan Şükrü efendi isminde henüz otuz beş yaşlarında şarübülleyli vennehar bir serhoşun boğazından geçermiş. Halkın böyle kendisine kurbanlar kesmesile şefaatine nail olacağına ve dünyada her türlü hastalıklardan salim bulunacağına itikat ettikleri bu mezarın sahibi Seyitgaziyi öğrenmek için koyunların boğazlanmalarının sonuna kadar bekledim.

Nihayet derviş işini bitirdi ve yanımızda kurbanları getiren zavallılar da olduğu halde hepimizi gezdirerek izahat vermeğe başladı. Evvela türbenin büyük kapısından girerken meşhur Çobandedeyi ziyaret etmek lazımdır. Bu zat Seyitgazinin senelerce, hatta birkaç asır meçhul kalan mezarının kâşifidir. Oralarda koyun otlatırken koyunların bir mahalden hiç yürümediklerini, koyunları oraya doğru sürdüğü halde koyunların o mahalli çiğnemekten imtina ettiklerini gören Çobanbaba merakla orasını kazmış, birde ne görsün Seyitgazi orada yatıyor. Bittabi hemen haber vermiş ve nihayet Seyitgazi türbesi oraya bina edilmiş. Üzerine güzel bir merkat yapılmış. Birkaç kılıç tedarik edilerek Seyitgazinin kılıcıdır diyerek oraya asılmış. Çoban da tabiî bu büyük keşfi dolayılsile evliyalar zümresine karışmış ve öldüğü zaman onun mezarı da bir ziyaretgâh olmuştur.

Türbenin altındaki bodrumda iki tane asırlardanberi çürümemiş mücahit cesedi bulunduğunu söyledilerse de ben bunları görmedim.

§ Seyitgazinin iki saat garbında bir de Şücaaddin Veli vardır. Anadoluda en çok hurafat neşreden Abdal Musadan sonra bu gelir. Halk onu büyük bir veli bilir. Ondan da hastalara şifa beklenir. Afyonkarahisardan hareket ederken birçok kimseler bana Şücaaddin Veli hazretlerinin mezarını ziyaret ettikten sonra mezarından bir avuç toprak alarak yutmamı ve eğer böyle yaparsam büyük bir âlim, fadıl, kâmil olacağımı süylediler. Filhakika mezarı gezerken her tarafı tahta ile kapatılmış olan merkadın bir parçasının kesilmiş olduğunu ve oradan birçok toprakların eksildiğini gördüm. Meğer halk oradan toprak alır ve Şücaaddinin toprağı şifadır diyerek yutarmış. **Musa Kâzın**

MEYDAN ŞAİRLERİ

Halk Bilgisi Haberleri namı altında her ayın on beşinde çıkarmakta olduğunuz mecmuayı gördüm. Neşriyatınız arasında saz ve halk şairlerinin eserlerine de tesadüf edilmekle mecmuanıza, eski meydan şairlerinden bazılarile eserleri hakkında bildiklerimi yazmak istedim.

Meydan şairlerinin okudukları şiirler evvelemirde bilinmelidir ki, hele bu günlerde şehrimizde pek çoğalan ketenhelva ve nane şe-

kercilerin bir takım kenar mahallelerde halk arasında şiir diye okudukları saçma sapan sözlerden değil, bilakis hususî kaidelere ve şartlara bağlı mevzun, mukaffa ve her kelimesinin yekdiğerile alaka ve rabıtası bulunan eserlerdir.

Bunlar semaî, divan, koşma, yıldız, destan, kalender ve mani gibi isimlerle evvelce halk arasında çok rağbet görmüş şiirlerdir. Bugün Anadoluda düğün gibi sevinçli vesilelerle yapılan ve günlerce devam eden pehlivan ve deve güreşlerini halk nasıl alaka ve heyecanla seyrediyorsa bir zamanlarda İstanbulda yine düğün vesilesile tertibi âdet olan saz şairleri musabakası halk tarafından öyle sevilir ve musabakalar pek büyük bir alaka ile takip olunurdu.

Düğün sahibi, düğün gününden aşağı yukarı beş, yirmi gün evvel meydan şairlerinin en şöhretlilerinden birisine haber gönderir, meydan şairleri için zemin ve zamana muvafık güzel güfteler ihzarını temin ettirirdi.

Bu saz şairi düğün sahibinin gösterdiği fedakârlık nisbetinde zemin ve zamana muvafık, çok defa düğün sahibinin dirayet, hamiyet, şeref, servet ve semahatine taalluk etmek üzere nazmettiği methiyeyi, müselles veya murabba şeklinde yapılmış bir kutunun sathı müstevisine okunaklı bir yazı ile yazar ve düğün meydanında gözönü olan bir yere rengârenk kurdele ve kâğıtlarla süsliyerek asardı ki, bu, saz şairlerinin güftelerine mevzu olan ve şairler arasında «muamma» denilen manzumeden ibarettir.

Muamma, bu şekilde ilan edilir ve düğün günü her taraftan sazları koltuklarında şairler gelerek müsabakaya iştirak ile, düğün meydanında toplanan halk huzurunda akortlı sazlarile mevkı alırlar ve kendi tabirlerince meydanın açılmasını beklerlerdi.

Meydanda evvela muammayı tanzim eden şair sazını alır, meclisi açacağı şiirin nev'ini gösteren nakaratını, diğer şairlerin de iştirakile çalar ve güftesini okumağa başlıyarak meydanı açar, son mısraile hazır bulunan şairlerin en iktidarlısına, meydanı idare etmek üzere riyaseti kabul etmesini rica edip çekilirdi. Meydana riyaset eden şair, diğer şairler arasında yapılacak münakaşa ve tarizleri idare eder, güzel şiirler okunur ve nihayet muammayı halledenler mükâfatlandırılarak meydana nihayet verilirdi.

İstanbulda bundan on beş sene evveline kadar meydan şairleri ramazanlarda açılan çalgılı kahvelerde ancak bir ay için yukarda söylendiği şekilde eğlenceler yaparlar, bütün tecrübe ve sermayelerinden istifade ederek müsabakayı kazanmağa, rakipleri arasında teferrüde çalışırlardı. Bu çalgılı kahvelerde şiirlerin beste nakaratı sazlarla değil; klarnet, dümbelek, darbuka, zilli maşa gibi musıki aletlerile yapılırdı.

Bu kahvelerde muammayı asan ile meydanı idare edene «Çığırtgan» ve şairlerin birbirlerile söyleşmelerine «atışmak», mağlûp olana da «mat oldu» derlerdi.

Halk ve saz şairlerini ilim ve istidat dereceleri itibarile okur yazar, okur yazamaz, hiç okumaz yazmaz gibi sınıflara ayırmak iktiza eder.

Okur yazar takımının gerek kaleme aldıkları, gerekse halk huzurunda bilbedahe okudukları şiirler, diğerlerinkilerle ölçü kabul etmiyecek derecede parlak ve manalıdır.

Diğerleri ise, düşündüklerini hemen kayd ve zabtedemedikleri için evvelkine nisbeten kıymetli eserleri nadir olmakla beraber hafızaları sayesinde okudukları şiirleri halka seve seve dinletmeğe muvaffak olurlardı. Bunlardan gerek okur yazar olanların, gerekse okuyup yazmak bilmiyenlerin meydanda atışmak için bir ustaya hizmetle izin [Destur] almaları şarttır. Bir şairin terbiyesi altına girmeği kabul eden kimse onun çırağı sayılarak meydanlara giderken ustasının sazını taşımak ve meydanlarda yapılan müsabakalardan istidadı derecesinde istifade etmek suretile feyiz bulur, halk şairi olurdu. Bunlar, tabiat, meşrep ve mizaçlarına göre kendi isimlerinden başka birer lakap [mahlas] da alır, rindmeşrep, huşgû, sohbet ve meclisara insanlar olup gayet kanaatkârane yaşarlardı.

Bu şairler yazdıkları şiirlerde umumiyetle aşk ve sevdadan bahsederler, ara sıra latifeler ve hicviyeler de tanzim ederlerdi.

Bunlar, halk ve hakem huzurunda okudukları şiirleri irticalen söylerler ve atışmalarda mat oldukları takdirde kusurları yüzlerine vurularak meydandan dışarı çıkarılırlardı.

Meydan şairlerinden maniden gayrı eseri olmıyanlar meydanlarda muasırlarının güzel eserlerinden ezberlediği parçalardan zemin, zaman ve meclise muvafık olanları okuyarak sonunu maniye bağlar ve maksadı neden ibaret ise onu, mani ile izah ederek şiirine nihayet vrirdi. Şayet o mecliste müsabaka ettikleri şairlerden birisi bulunupta aralarında hallolunmadık bir mesele kalmış ise derhal atışmağa başlanır ve bir ayak [1] açılarak ondan ayrılmamak, kaidelere riayet etmek şartile bir mani biri, diğeri bir mani söylemek suretile atışmağa devam edilirdi.

Her kim sırasında, zaten söylene söylene darlaşan ayağa mani bulup söyliyemez ve karşısındaki şair de kendi sırası olmadığı halde aynı ayağa bir mani daha söyler ise ozaman karşısındakini mat ederek galip mevkiine geçerdi.

Meydan şairi, meydanda kendisile atışacak kimse olmadığı halde okuduğu şiirin sonunda, behemehal okunması lazımgelen mani-

[1] Manilerde ilk satırın son mukaffa kelimesi.

sini şiirin maal ve mevzuuna uygun olarak bir veya iki tane okur, sonraki manilerile de kahvenin intizamını, temizliğini, tezyinatını ve nihayet kahveyi tutan ile çığırtganın itibar, meziyet ve dirayetini methü sena ederek sözü terk ile manisine nihayet verirdi. Meydan şairlerinin devam ettiği kahvelerde ramazan gecelerinde kahvehane sahibi bir çığırtgan bulundururdu.

İki şair bir kahvehane de birleştiği halde çığırtgan meydanı açar, iki muhasımın musabaka ve mülatafasını idare ederdi. Bu kahvelere söyleşmek ve atışmak üzere İstanbulun her tarafından fevc fevc gelen halk yanlarında getirdikleri şairlerin mat olmalarından kendi hisselerine de mahcubiyet isabet edeceğini tabiî görür, bu cihetle bazan mulatafalardan acı neticeler çıkması ihtimali karşısında daima yanlarındaki kimseleri kabadayılıkla maruf olanlardan seçer, icabında kuvvetle tahakküm ve tefevvuk husulünün teminine çalışmak gibi yanlış yollara girilirdi. Böyle münazaalar dolaysile kahvenin rağbetten düşmesi, belki de hükûmetçe kapatılması gibi tehlikeler mevcut olduğundan çığırtganın vazifesindeki ehemmiyeti, mevkiindeki nezaketi düşünen kahve sahibi bulunduracağı çığırtganı maruf, tecrübedide kimselerden seçer ve kahvenin idaresini de kendisine verirdi. Artık bu çığırtgan ehliyet ve liyakati nisbetinde meydanı idareye çalışır ve bayram gecesi evvelce tertip ederek astığı muammayı hiç kimse halledememiş ise onu da hal ile ücreti bir bohçada çamaşır ve saire içinde bahşışile birlikte kahve sahibi tarafından kendisine verilirdi. O da hediyesini alır, kahve sahibi ile müdavimlerinin bu gibi bir çok seneleri elemsiz, kedersiz idrak eylemelerine dair son manilerini söyler, bir ay evvel açtığı meydana nihayet verir, veda ederek vazifesinden ayrılırdı.

Bu kahvelerde okunan şiirlerden başlıcalarını semaî teşkil eder.

Semainin mevzuu ekseriya âşıkın dildadesine karşı tazallumu ile maşukanın güzelliği ve meziyetleri veya rakıbin hicvidir.

Semailer umumiyetle her mısraı vezni mahsusla on altı hece üzerine üç veya dört mısraı bir kıt'a ve her kıt'anın nihayetine ilave edilen bir veya iki mısradan ibaret nakaratile heyeti mecmuası üç kıt'adan aşağı olmamak şartile tanzim olunurlar.

İlk kıt'a ile mukaffa bulunan nakaratın ikinci üçüncü veya dördüncü kıt'aların manalarile mütabakatına son derece dikkat edilmesi lazımdır.

Semailerin, son kıt'alarının birinci ve üçüncü mısralarından birisine muharrer mahlasını koymak suretile eserin kendisine ait olduğunu işaret eder.

Şimdiye kadar görülen semailer içinde vezninde bazan eksiklik

ve fazlalık olanlara, binaenaleyh kaideye uymıyanlara tesadüf edilmiş ise de, bu gibi hatalar, zabtedenlerin, eseri güzel muhafaza edememelerinden ileri geldiği kanaati umumî olup, okunurken bestenin ahengile, hecenin çabuk veya ağır olarak talaffuzu sayesinde bu noksanların hissettirilmemesine çalışılır.

Semaî, gerek bestesi, gerek güftesile — hele bestesine iyice vukufu olup sesi güzel birisi tarafından okunduğu takdirde — diğer şiirlerden ziyade zevk ve neş'e uyandırır. Bu münasebetle Enderunî Vasıf beyin aşağıdaki manzumesini semaînin mükemmel bir numunesi olarak arzetmek isterim:

Yanıldım zevku vaslın ey gülü ziba rica ettim
Bilirken bivefa olduğun ümmidi vefa ettim
Sıkıştırdım eğerçi ülfeti amma hata ettim
Sana sık sık bakıp zorla gönlüm mübtela ettim.

Değil gûşum bezmde nağmei nayü terennümde.
Gözüm imayi ebru ile pünhani tebessümde
Gelince ruberu mecliste esnayı tekellümde
Sana sık sık bakıp zorla gönlüm mübtela ettim.

Oşamkârı şitarı ince telli nim abadeyle
Gelince bezme tenha zevkıma gitti ziyadeyle
Giderken yalıya ikimiz üç çifteyle piyadeyle
Sana sık sık bakıp zorla gönlüm mübtela ettim.

Demedin mi yarın sabreyle kış gelsin miyanım koç
İnanmam ahdına vadine şimden sonra ister uç
Bu işte kimsenin yok methali asla benimdir suç
Sana sık sık bakıp zorla gönlüm mübtela ettim.

Efendim kim demiş üftadegânında muhabbet yok
Ne yapsın âşıkı biçaresinde hiç mürüvvet yok
Bakılsa çeşmi insaf ile Vasıfta kabahat yok
Sana sık sık bakıp zorla gönlüm mübtela ettim.

Görülüyor ki bu semaî, umumî heyeti itibarile kaideye tam bir mutabakat göstermektedir. Vezninin ve kafiyelerinin düzgünlüğü, bilhassa nakaratının kıt'alar maaline intibakı hasabile emsaline nadir tesadüf edilir bir kıymette itibar olunabilir.

Bundan başka bir de Dübeyt tabirile, her beyti kıt'a addedilen bir nevi daha vardır ki bunda her kıt'nın son mısraı nakarattan ibarettir. Turabinin aşağıdaki semaisi bu hususta misal olarak alınabilir:

Selamet kûşesin tutsam bu bir şaşkın geda derler
Kemali rütbe kesbetsem acep tarzı eda derler
Otursam ârifane söylesem miri kelâm olsam
Kamu halkı usandırdı yalancı daima derler.
Eğer sakit olup bir kimseye sohbet demez olsam
Tekebbür kendini almış deruni pür riyâ derler
Simü zer cem'ine düşsem diyeler ehli dünyadır

Bu halâ olmamış derviş işi bedühava
derler
Turabî ne müşküldür beğendirmek âleme
kendin
Cahaletten beri ol sen buna âlem fena
derler. [1]

Meydan şairlerinin ustaları bir semaiyi okumadan evvel, mevzuunun mahiyetini ima eden bazı manzum başlangıçlardan sonra esas güfteye geçerler.

Mesela semainin mevzuu hakikate dair olur ise evvela:

Yıkıldı meşrebi dünya çekildi bir kenar
oldu
Muhabbet kandili söndü gönül bir türbe-
dar oldu

diye bir başlangıç okuduktan sonra esas güfte başlar.

Şayet maksat latife ise o zaman:

Efendim hoş nasibim boş tecelli taksirat
meyhoş
İçüp aşkın şarabını bu şep ben olmuşum
serhoş

der.

Yok, birisini tezyif etmek isteyorsa o takdirde de:

Efendim nari nasip artar tecelli taksirat
mantar
Senin o bildiğin kantar Bursada kestane
tartar

diye söyledikten sonra hicvine başlar.

Alt tarafı gelecek sayıda

Ahmet Cevat

[1] Bu gibi dübeyit semailerde her kıt'anın ikinci mısraları nakarat olduklarından son kıt'aya kadar birinci kıt'anın mısraları gibi kafiyelenirler.

İLK GENÇLİK ÂDETLERİ

A. Bülûğ (ergenlik) ile kıyafetin değişmesi.

Kız ve erkek çocuklar on iki yaşını geçince yavaş yavaş kıyafetleri değişir. Erkek çocukların sesleri kalınlaşmağa başlar, kıllanırlar, yüzlerinde ergenlik olur, karışık rüyalar görürler, tıraşı çıkmağa başlar ve kıllar sert olmasın diye bir zaman ipek ibrişimle tüylerini koparırlardı.

Kızlara gelince, yavaş, yavaş hırçınlık başlar, süse düşerler, memeleri arşaklanır, yüzlerinde ergenlikler olur, anası kanına serinlik versin diye demirhindi içirir. Bu gibi çocuklara dadıları ve akran olan arkadaşları icap eden tedbirleri öğretirler.

B. Sevilip sevilmediğini bilmek için iyiye yahut kötüye yormalar, afsunlar.

Genç kızla genç erkeğin birbirile alakadar oluşu en ziyade başkalarından anlaşılır. Kız yanında karınca duası taşır, süse ve nizama heves eder. Çingenelerden kurtbüzüğü alıp yanında taşırlar. Kızlar papatya ile niyet tutarlar. Daima fala baktırırlar. Gençler eski zamanda hocalara koşarlar, bir takım afsunlar yaptırırlardı. Bu afsunlardan bir kaçını yazıyorum:

1- Bir eşek nalı ile bakır par-

çasına sevdiğinin ismini yazıp onu okuyarak mangala gömerler. O orada durdukça sevgilisinin sevgisi artar.

2- Komşusundan bir kırmızı başak büberi çalar, geldikten sonra boy aptesti alır, ikindi ile akşam arası bir kız çocuğunu çağırır, o büberin tohumlarını yere dökmeden bir kâğıdın üzerine silktirir ve niyet tutarak her biri için yedi kulhüvallahi okur ve o tohumları yine büberın içine sokar, ağzını çamurla sıvar ve ateşe gömer.

C. Evlenmek isteyişini anlatma, hangi kızı alacağını yahut hangi delikanlıya varacağını baktırma, yakın akraba ile evlenme, başka gövde ve başka soydan kız alma, küfüvlük meselesi, kız kaçırma.

Eski zamanda yetişmiş kız ve delikanlının evlenmek işteyişini ana ve babasına anlatmak epeyce müşkül bir işti. Bu gibi meseleleri açmak en büyük ayıp sayılırdı. Onun için zavallı gençler bu hayatî bağlanma ve ihtiyaçlarını vasıta ve rumuz ile anlatmak mecburiyetınde kalırlardı. Yaşını başını almış, evlenmek çağına gelmiş bir delikanlı doğrudan doğruya ana ve babasına evlenmek ihtiyacını mahcubiyetinden söyliyemez, mutlaka ortaya sırdaşı olan evli bir arkadaşını veya komşu amcasını kordu. Yahut rumuz ile evde kendisine bakılmadığından ve bırakıp gideceğinden dem vurarak yavaş yavaş akşamları eve devamsızlığa başlardı. Anası ve babası da işi çakarak baştan çıkmasın diye çabucak başgöz ederlerdi.

Yetişmiş kızlara gelince, bunlar daha acıklı bir hal alırlardı. Samimî görüştüğü komşu kadınlar ve içindekilerini döktüğü dadısına, veyahut sırdaşına keyfiyeti ezile büzüle açardı. Anası bu vasıta ile haberdar olur ve kızcağız da hicabından haftalarca evde köşe bucağa kaçardı.

Eğer kız birparça cerbezeli olursa kendini süs ve nizama verip boyuna kafes arkasından sokaktan geçen komşu delikanlılarına işmar etmeğe başlar, o hali anası da işkilliyerek bir çok tazyiklerden sonra kılavuzlara müracaatla baştan çıkmasın ve kaçmasın diye evlendirirlerdi. Kızlar evlenmek çağında hırçın olurlar, canından bıkar gibi laflar söylerler, annesine aksi aksi cevap verirler ve musıkiye bu zamanda çok heves ederlerdi. Kafesin arkasında utu eline alıp içinden gelen mani ve şarkıları söyliyenlere çok tesadüf edilmekte idi.

Yâre ben
Müptelayım yâre ben
Ne kadrimi bildirdim
Ne yarandım yâre ben.

Beni güzel
Gören der ki beni güzel
Çünkü tabip değilsin
Ne yaktın beni güzel.

Her nereye gidersem
Sevda gelir benimle

Ölüm var ayrılık yok
Öyle kavlim seninle.

Akşamın vaktı geçti
Güzelim vaktın geçti
Zülfünü kement etmiş
Boynuma taktı geçti.

Akşamın sarısın gör
Çöz sinem yarasın gör
Benden sana vefa yok
Var başın çaresin gör.

Ârif olan analar, kızlarını başgöz etmek için öteye beriye baş vururlardı. O zamanlar her eve girer çıkar bir takım susamcı arap karıları ve bohçacı kadınlar kılavuzluk ederler ve bu yüzden para kazanırlardı.

Kızın bir parça vaktı geçince anası kendisile hemhal olur. Falcılara, evliyalara ve bakıcılara baş vurulurdu. Mesela kısmeti açılmıyan kızları anası alır, merkez efendiye, toplu dedeye giderler, tokmak çevirirlerdi. Babacafere gidip sancak açtırırlar, yahut Karacaahmetteki miskinlere para adarlardı.

Kısmeti gene açılmazsa yedi kıbleye karşı olan çeşmedn sabah ezanı okunmadan su alıp kızı bununla yıkarlar ve kırk gün sonra kısmeti açılır derlerdi.

Konuda komşuda göze gestirilen bir kısmet varsa onun için de bazı yormalar ve afsunlar yaparlardı. Kuranı alırlar, iki kapı anahtarı üzerine koyarlar, niyet ederler, okumağa başlarlardı. Eğer kitap kendi kendine çevrilirse o işin olacağına hükmederler, ortaya kılavuz koyarlardı. Yahut bir sahan kapağını iki parmağın üzerinde niyetle okuturlar, kimi istiyorlarsa onunla çöpçattı yaparlardı.

Bu afsunları herkes yapamaz, izinli ve hüddamlı hocalar yaparlardı.

Analar kızlarının her halile hemdem olarak bu suretle münasip bir namzet bulduktan sonra meseleyi babaya anlatmak ve ondan da izin almak deveye hendek atlatmaktan güç bir mesele idi. Şu fıkra buna iyi bir misal olabilir:

Vaktile büyüklerden birinin üç kızı varmış. Birinin vaktı geçmiş, ortancasının geçmek üzere, küçüğü de tam evlenmek çağında imiş. Bu kızlar pek sert olan babalarına evlenmek istediklerini anlatmak için üç karpuz hediye etmeğe karar vermişler. Karpuzları babalarına sunamışlar. Adam karpuzları keserek büyük kızının karpuzunu tamamile geçmiş, ortanca kızınkini geçmek üzere, küçüğününkünün tam olgun bulmuş. O zaman vaziyeti anlıyarak kızlarını evlendirmeğe karar vermiş.

Eskiden dışarlarda bir çocuk doğunca diğer bir aile o çocuğu kendi çocuğuna almak isterse üçüncü günü tam takım bir beşik donatarak o aileye gönderir ve buna beşik kırdı derlerdi. Artık o çocuğu kimse alamazdı. Büyümeğe başlayınca kandillerde taktak helvası, bir tepsi ekmek ve elbiselik, şeker bayramında Mahmudiye et-

rafına karanfil, vaktı olanlar hakik dizerler, bir tepsi baklava ile ekmek gönderirlerdi. Kurban bayramında da süslü, boynuzları yaldızlı kurban, ekmek ve baklava giderdi.

Bu suretle çocuk sekiz dokuz yaşına gelince evlendirirlerdi.

Eskiden yakın akraba ile evlenmek yüğümsüz sayılırdı. Doğan çocuklar sakat olur, felaket meydan alır, aile yuvası dağılmak ihtimali göz önünde tutulurdu.

İki erkek kardeş iki kız kardeşi alırsa ya çocnkları hiç olmaz, yahut olursa da ölürdü. Onun için yabancıdan kız almak ötedenberi âdettir. Bu noktada da küfüv meselesine dikkat edilir. Erkek için kadının yaşı kendinden biraz küçük olmak âdettir. Taşralarda kız büyük, oğlan küçük olursa bereket diye çok sevinirlerdi.

Kız kaçırmağa gelince: « İki gönül bir olunca samanlık seyran olur» ata sözüne göre kız ile oğlan birlik olup (kızı vermezlerse) kaçırırdı. Bu hadiseye en ziyade taşralarda tesadüf edilirdi.

Bir oğlan bir kızı Allahın emrile ister, kız tarafı vermezse komşu vasıta olur, kızı gezmek bahanesile bahçeye çıkarır, oğlan da o sırada birdenbire bahçeye girerek kızın serçe parmağını büker, ata bindirir, hemen berbat ederdi. Kız tarafı işin farkına vardığı zaman oğlanın peşine düşer, enikunu bir kavga olur, nihayet oğlan «Alın kızınızı, size de, başkasına da yaramaz» der, başlarına atardı. Onun üzerine kız tarafı işi anlar ve çeyiz tedarikine başlıyarak düğün yaparlardı.

Ç. Ferfene (arifane) âlemleri, kadın oynatma.

Taşrada komşular toplanarak arifane ziyafet yaparlar. Birisi bir kapak un, diğeri bir kâse yağ, diğeri yumurta ortaya koyarak birlikte oturup börek açarlar, tatlı yaparlar ve yerler.

Kadın oynatmağa gelince: Taşrada birkaç delikanlı bir olup kötü bir kadını dağa çıkarırlar. İçerler, eğlenirler, sabaha kadar kadını oynatırlar. Bu yüzden çok defa kavga çıkıp kan döküldüğü vakıdir.

D. Askere yazılma, kurası çıkma, kura askerlerini geçirme, bedel verme, gönüllü yazılma, sılacı (teskereci) olma.

Eskiden taşrada delikanlılar askere giderken konu komşu hediye getirirlerdi. Sonra hediye alan asker teskereci olduğu zaman gelirken hediye getirirdi.

Merasimle köydeki gençlerin kuralarını çekerler, kurası çıkan askere giderdi. Gönüllü yazılanlar bir sene evvel vazifesini görürdü. Kura askerleri:

Yüzbaşı binbaşı durmuş yanyana
Kura torbası vurmuş meydana
Ağlama anam ağlama belkim geliriz
Ayrı yolum yoktur dönüp geliriz.

Türküsünü söyliyerek selametlenirlerdi.

Askerliği yapıp döndükte iskeleye veya köyün hududuna gelin-

EBAMÜSLİMİ HORASANÎ

Gaziantepte halk meddahlarına «Hekiyeci» derler. Bu adamlar kış geceleri mahalle kahvelerinde muhtelif hikâyeler anlatmaktadırlar. Bu hikâyeciler adeta birer aktör gibidirler. Hikâye söylediklerinde halkın hisleri üzerinde dramatik tesirler bırakırlar.

Hikâyelerini o kadar mubalağa ile anlatırlar ki en ufağı 30-40 gece devam eder. En meşhur hikâyeciler hikâyesini fazla mubalağa edenlerdir.

24/7/930 tarihinde Gazantep şehrinde aynileben gazinosunda söğüt ağaçları altında muallim Hanefi beyle birlikte dabakhane mahallesi ahalisinden, Antebin meşhur Hekiyecilerinden 55 yaşlarında ve ayağını Antep müdafaasında kaybetmiş memleketin mücahitlerinden Topal Mustafa ağaya tesadüf ettik. Topal Mustafa ağanın bir ismi de (Arap Hacı) dır. [1] Bu zat bize kendi tabirince bir hekiyenin (canını) verecekti. Hikâyenin canı hülasası demektir.

Arap Hacı biraz Köroğlundan, biraz Kafdağından bahsettikten sonra Ebamüslimi Horasaninin hikâyesini anlatmağa başladı.

Dinlediğim bu hikâyeyi ben de kısmen aynen ve kısmen maalen nakılediyorum.

Ebamüslimin bir ismi de Eba müslimi Teberdari imiş.

Arap Hacı bundan sonra hikâyesine türlü türlü roller yaparak başladı.

Eski zamanlarda Ebamüslimin babası Eset gazi Horasandan kalkarak Isfahana gelamiş ve Isfahanda cesareti görülerek Derbent başı [2] olmuş. Bir müddet sonra bu adamın Türk veya islâm olduğu anlaşılmış.İranlılar galeyana gelmiş, derbent başı Eset gaziyi idam etmişler ve ailesinin gözlerini oymuşlar. Zavallı kadın altı yaşlarındaki çocuğu Ebamüslim' ile artık

[1] Arabın sebebi tesmiyesi: burada çocuğu yaşamıyan veya olmıyanlar çocukları doğunca doğru zahire pazarına giderler ve orada ilk tesadüf ettikleri bir araptan çocuğu satın almak isterler, pazarlık ederler ve bir mıkdar buğdaya çocuğu satın almış gibi olurlar, o çocuğa artık arap derler. (Bu âdet çocuğun yaşaması için bir itikat halinde temerküz etmiştir)

[2] Darbent başı : Asayışın â miri, polis müdürü.

---

ce köylünün biri atını çatlatırcasına koşturarak anasına haber verirdi. Annesi kurban hazırlar, konu komşu toplanır ve delikanlı kesilen kurbanın üzerinden atlayıp eve girerdi. Annesi « cehennemden ateş alan evladım geldin mi? » diyerek boynuna sarılır, komşular kesilen kurbanın etinden yapılan yemekleri yerler ve getirdikleri hediyeler tamamile müjdeciye verilir ve delikanlının getirdiği hediyeler de sahiplerine dağıtılırdı. **M. Zeki**

memleketlerine avdete karar vermiş ve Horasana doğru yola revan olmuş. Horasana üç saat mesafede Ebamüslimin valdesinin köyü olan Pohan köyüne gelmişler. Bu köyde Ebamüslim annesile beraber odunculuk yapmış, günlerce bu suretle geçinmiş. Nihayet bir gün Pohan köylüsü ve Horasan halkı bu çocuğun Esed gazinin oğlu olduğunu öğrenmiş, etrafına bir çok mücahitler toplanmış ve Ebamüslime intikam zevkini aşılamış. Bir gün 12000 mücahitle Ebamüslim Horasandan Isfahana doğru hareket etmiş. Horasanın batısında ve tahminen Horasana kırk konak mesafede Çardolap [1] ismile yadedilen bir çöle gelmiş ve bir gece bu çölde istirahat etmek istemiş.

Bu hareketi haber alan Mervan halife derhal ordu kaldırmış ve Horasan üzerine yürümüş. Mervanın ordusu çok kalabalık idi. Mervan 12000 kişiden ibaret olan Ebamüslimi Horasaniye karşı 18 lek yani beher leki 100,000 asker olmak şartile 1,800,000 kişilik bir ordu ile Çardolabın yolunu tutmuştu. Bu ordu gece yarısında Müslimin ordusuna taarruz etti, mühim bir arbede koptu ve Müslimin ordusundan yalnız 77 kişi kurtuldu.

Ebamüslim bu yetmiş yedi askerile çardolap tepesinin zirvesine çıkarak kendini müdafaaya başladı. Bu tepede 27 gün kaldılar, yiyecekleri bitmiş idi, içecekleri bir damla suyu bile bulamaz oldular.

Son hamle olmak üzere yedi gün mütemadiyen taarruz etttiler, fakat açlık ve susuzluk yüzünden Ebamüslimin arkadaşları kâmilen bayıldı ve yere serildi. Ebamüslim de de derman kalmadı. Sekizinci gün Ebamüslim teyemmüm ederek iki rekât namaz kıldı ve cenabı hakka tazarru etti. Biraz gözünü kapadı, uyandığı vakıt ne görsün, iki pınar birisinden süt, öbüründen su akıyor. Sırtından gömleğini çıkardı, suda ıslattı ve arkadaşlarının ağızlarına damlatarak hepsini ayılttı. Sonra onlara süt içirip doyurdu, su içirdi, hararetlerini söndürdü. Bunun üzerine tekrar harbe başladı.

Ebamüslim arkadaşlarile mücadelelerine devam ederken (Arap Hacının kendi tabirince) biz gelelim Harezm şahının küçük oğlu Ağa Mızraba. Bir gün askerlerile beraber ava çıkmıştı, önüne bir ehlî Ceren çıkar, tutayım der, üç defa tutmuşken elinden kaçırır, nihayet kendini saatlerce üzen bu cerana kılıcını çeker ve bir vuruşta ikiye böler. Bu sırada ortalağı toz duman kaplar, göz gözü görmez olur. Atının yelesine kapanır, gözlerini kapar, kulaklarını tıkar, bir zaman böyle kalır.

Gözünü açdığı zaman o yaban yerler bir takım kubbeler, levhalar ve saraylarla bezenmişti. Şaşırdı, etrafını dikkatle temaşa etti, gö-

[1] Çardolap, hikâye sahibinin kendi ifadesine göre Harezm kasabası etrafında imiş.

züne bir levha ilişti, bu levhada bir beyit vardı:

Devri zaman içinde gelen bir şehriyar
Bir gün ola beni bir araya salar ruzigar

Bu levhanın arkasında bir levha daha göründü, bunda ise:

« Benim, Yusuf sıddıkullah, sensin Ağa Mızrabı cihargir ibni Harezm şah ve evladı Aliyyülmürtaza. Buraya biraz defineler koymuşum, bunların fethi senin, fakat emanetler Ebamüslime mahsustur. Emanetler şunlardır:

Bir adet 444 direkli dergâhı sıddıkullah çadırı.

Bir adet 12444 direkli camii Süfyan çadırı.

366 parça sandalye. (altun babalı pulat ayaklı) Bunların sahiplerinin isimleri üzerinde yazılıdır. Bunlara yalnız üzerinde isimleri yazılı olanlar oturabilir.

366 adet altın ve gümüş çöven. (Çöven padişah davetçilerinin omuzundaki alâmet, tuğ gibi birşey imiş)

366 adet yedek yelkender (kayık) ve bir sandık vardır ki, bu sandık içindeki altın tükenmez, alındıkça yine dolar.

Bundan sonra bir çift sandık daha vardır. Aman bu sandığı zinhar açmayınız, yakında ordunuza (Ahmet Zenci) isminde bir zat gelecektir. Ona veriniz.

Ebamüslimin ilk günleri zaif geçecek sonra öyle bir kuvvet peyda edecektir ki, Mısıra kadar dünyayı zaptedecek ve ona 36 lek asker, 7 ulu sahip kıral, 12 iklim şahı, 48 sultan tabi olacak. Levhayı ikmal eder etmez Ağa Mizrap derhal mağaranın birine girdi ve eşyayı dışarıya çıkartmağa başladı. O gün akşama kadar çalıştı, levhada yazılı olan eşyanın hepsini buldu ve hayvanlara yükleterek babasının karargâhına gönderirken tekrar bir gürültü oldu, gözlerini yumdu, açınca bütün o levhalar, kubbeler harabeler kaybolmuştu.

Ağa Mızrap şimdi Ebamüslimi horasanıyı aramağa başladı, bu zatı tanıyamıyor ve sorduğu seyyahlardan da doğru bir haber alamıyordu.

Bir gün babası ile konuşurken karşıda dağın başında bir kaç insan gördüler. Bunların kim olduğunu öğrenmek için adamlarından birini bunları davete gönderdiler.

Ağa Mızrabın adamları bu yabancı insanları huzura getirdi. Gelenler 7 develi, 14 piyade idi. Fakat hiç birinin dili söylemiyordu. İçlerinden bir tanesi azıcık yazı yazıyormuş, kim olduklarını yazmağa başladı ve nihayet bu garip adamların Ebamüslim ordusunun mağlubiyeti esnasında Mervan tarafından esir edilerek dilleri kesilen Ebamüslim taraftarlarından olduğu anlaşıldı. Zaten Ağa Mızrabın aradığı da bu idi. Ebamüslimin nerede olduğunu ve vaziyetini öğrenerek Ağa Mızrap derhal imdada koşmağa karar verdi.

Askerini topladı. Çardolap çö-

lüne hareket etti. Ertesi gün Mervan fena halde mağlup olarak Ebamüslim kurtarıldı. Hak yerini buldu.

O günden sonra Ebamüslim artık gün geçtikçe terakkı etti ve nihayet bütün Arabistanı ve Mısırı zaptederek cihangir oldu.

Arap Hacı bu hikâyenin daha pek çok olduğunu söylemekle beraber bize daha bazı isimlerden haber verdi.

Ebamüslimin vezirleri, Süleyman, Ahmet peder, Sittütekne baz, dedi. Bunların kim oldukları nı sordum. Süleyman ve Ahmedin kendi hemşerilerinden bulunduğunu, fakat Sittüteknebaz denilen kadının maderi islam olduğunu ve (Mezandere) isminde bir memlekette doğduğunu ilave etti ve hikâyesine nihayet verdi.

Bundan sonra Arap Hacıya: Kafdağı hakkında bazı sualler sordum. Bana, Kafdağı günün doğduğu yerde bir dağdır.Bu dağın on sekiz burcu vardır. Her burcunun arası onsekiz aydır ve bu burçlarda beş kavım bulunduğunu ve bunların isimlerinin Rimtent (yarım adam) Kılburak, Kellim köşk ve tepe gözlerden ibaret olduğunu söyledi ve ilave etti: Rimtentlerden iki adam birleşirse bir adam olur, fakat bu bir adam ittifak ederse dünyayı yıkabilir. Kılburakların vazifelerini bilmiyorum, yalnız tepegözlerin işi havanın yıldızlarından tılsımlar çıkarmaktır.

Ali Rıza

GAZİANTEPTE ÇİFTCİ ÂDETLERİ

Sonbahar (güzün) çiftçiler için ekim mevsimidir. Geçen kış ve yazdan sürülen, gübrelenen(zibillenen) tarlalara [1] bu zamanda (Bider ,Bizir) tohum ekilmeğe başlanır. Tarlası sulu olanlar ekilmezden bir hafta veya on gün evvel tarlalarını Darbız eder, yani sularlar. Tarlanın kepir veya kıraç olmasına göre bu müddet değişir, kıraç tarlanın darbızı (derbızı) daha evvel, kepir tarlanın darbızı ise daha sonra yarar. [Tarla sulandıktan sonra ekilebilecek bir hale gelir.] [2] Deşti (susuz) tarlaların ekimi sulu tarladan daha sonradır. Çünkü onların ekilmesi için yağmurların tarlayı iyice sulamış olmasını beklemek lazımdır. Gerek sulanan, gerekse deşti tarlalara bider (tohum) biderci denilen kimseler tarafından elle serpilerek ekilir. Binaenaleyh biderin düzgün, yani ne fazla sık, ne de fazla seyrek ekilmemesinde bidercinin maharet ve hüneri mevzuu bahsdır. Onun için biderciler köy-

[1] Bir sene evveli ekilmiyerek bırakılan ve o sene içinde sürülmiyen tarlaya (Bor), senesi içinde üç beş defa (üç beş demir) sürülerek hazırlanan tarlaya (Felhan) mahsulü yeni biçilmiş tarlaya da (Firez) derler. Ekilmek için en müsait tarla evvelki kış içinde sürülen yani (Felhan) tarladır.

[2] Kıraç: taşlık, kayalık tarla.

den köye çağırılarak (getirilerek) bütün mevsim bider ekerler, başka mevsimlerde ise pekaz çalışırlar.

Büyük çiftçiler bu gibi iyi bider eken adamları kendilerine bağlamak için o adamın hesabına bir mıkdar araziye buğday ekerler. Bu ekilen tarlanın geliri tamamen biderciye ait olur, bu usule (Şekere) ekmek denilir ki çiftçiler ekseriya yanlarında senelik çalışacak adamlara senelik ücretlerine mukabil bu şekilde şekere ekerler. Bu suretle ekilen bider muayyen zaman sonra gövermeğe başlar ve bir karıştan fazla boylandıktan sonra (gö-cek) namını alır. Son baharın yağmurlu gitmesi o sene mahsulü üzerinde çok mühim olduğundan (Kurgaz) yani yağmursuz geçen güz aylarında sulu tarlaları sulamak ihtiyacı vardır. Güz aylarının yağmurlu gitmesine (bu sene maşallah senemiz güzlek gitti) derler. İlkbaharın son aylarında başaklar kılçıklanmağa (baş tutmağa) başlar. İçleri donmuş yani katılaşmış olan ekinlere (Firik) derler ki bu devreden sonra daneler tamamen sertleşir. Firik zamanında buğdaylardan bir mıkdar biçilerek başaklar saplarile beraber avluda yakılır, daha doğrusu bu yarı donmuş taneler böylece kızartılır. Sonra kapçıklarından (daneyi muhafaza eden kısım) ayrılarak çuvallara konulur. Buna firik ütmek derler.[1]

[1] Ütmek buğday, nohut, mısır gibi şeyleri kızartmak manasına gelir, ütülmüş kırık bulgur gibi değirmenlerden çekilerek bulgurla karışık olarak pilav yalır.

Firik evlerde bir zahire olarak değil, ara sıra pilav yapmak ve şehirlilere hediye edilmek üzere mahdut mıkdarda ütülür.

Mayıs ortalarına doğru (cilban) (güşne) ve mercimek yolmaları başlar. [1] Bunların boyları kısa ve sapları yumuşak olduğundan elle yolunurlar. Bunlar kolaylıkla yolundukları ve az mıkdarda ekildikleri için uzak köylerden hususî yolmacılar getirmeğe lüzum yoktur, köyün çoluk çocuğu baba ve annelerile beraber bu işi yapabilirler. Bunu müteakıp arpa yolması başlar. Bu da buğday yolması kadar yorucu ve çok değildir. Buğday yolması için başka köy, hatta kasabalardan güçlü kuvvetli yolmacılar. getirilir. Bunlar yolma yoldukları köyde yolma sahibinin evinde yatar, yiyecek ve tütünlerini ona tedarik ettirirler. (Abereci) denilen bir kısım yolmacılar vardır ki bunlar bir irgatçının idaresi altında yakın köylerden toplu olarak gelir, çalışır, akşam üzeri de köylerine dönerler. Bunlar ekseriya dere köyü denilen ve bağcılık, bağçıvanlıkla geçinen, yani ekinleri çok az olan köylerden gelirler.

Yolmacılar bir sıra halinde tarlanın hatları üzerine dizilir, el veya orakla yolmağa başlarlar. Demet

[1] Cilban ve güşne mercimekle aynı fasileden olup öküzlere yem olarak verilir. Samanın üzerine ıslatıldıktan sonra cilban veya güşne konulur ki bu suretle öküzlere yem vermeğe (Elem atmak) derler.

demet hat üzerine bırakılan başaklara (Şimel) derler. İçlerinden birisi bu şimelleri bir araya toplıyarak tarlanın içinde bir takım hömekler (küme) ler vücude getirir. Yolmacılar güneş doğmazdan evvel hatta girer, (yolmağa başlar) gün batıncıya kadar yolarlar. Yalnız saatte bir beş dakıka kadar istirahat ederler. Kuşluk yemekleri güneş bir kaç mızrak boyu yükseldikten sonra gelir. Bu yemek ekseriya ayran -ekmek, domates- ekmek gibi şeylerdir. Bu yemekten sonra yarım saat istirahat edilerek tekrar işe başlanır. Öğle yemekleri bu gibi şeylerden ibaret olan yolmacılara akşam eve döndükleri (geldikleri) zaman ayranlı çorba veya kilav pişirilir. Buğday yolması yolma zamanının en hararetli devresidir. Yolunan tarlaya yolma sahibi veya herhangi hatırı sayılan bir kimse geldiği zaman yolmacılardan birisi bir tutam sap alarak geleni karşılar ve elini havaya kaldırarak işe şimel gezdirir. Bunun üzerine bu suretle ağırlanan kimseler de o yolmacıya bir bahşış verir.

Yolmasını bitiren ekinciler son akşam bir kurban keserek hem mahsulün bereketini takdis, hem de yolmacılara bir ziyafet çekerler. O akşam yenir, içilir ve eğlenilir, yolmacılar gündüzdenberi güneşin altında orak çalmanın (orak biçmenin)acısını çıkarırlar. Buna kurtum calık derler. Buğday için hususî olarak getirilen orakçılar vardır ki bunlar da aynen biderciler gibi yolmadan yolmaya çalışır, diğer mevsimlerde pekaz iş tutarlar. Orakların büyüklükleri itibarile bir kaç nev'i vardır. En ufak nev'ine (Mencel), en büyüğüne de (Cevirme) derler. Orakçılardan bir kısmı ellerine uçlarında parmak şeklinde tahtalar merbut birer meşin eldiven takarlar, buna (Kef) derler. Faydası hem elin muhafazası, hem de ağaç parmaklar yardımile daha çok buğday başaklarını kavramaktır. Bu şekilde yolunan başaklar kucak kucak hatların üzerine bırakılır ve bir yolmacı tarafından tarlanın muhtelif yerlerinde (ıravak) denilen kümeler halinde toplanır. Bu şekilde yolunup toplanan başakların dövülüp savrulmak için harman yerine nakledilmeleri lazımdır. Fazla mıkdarda hububat eken köyler mahsulü köye develerle, az ekip biçen bağcı, zeytinci köyler ise merkep veya beygirlerle taşırlar. Sapların bu şekilde taşınmasına (Şahra çekmek) denilir. Deve ve beygir şahralarında kullanılan aletler başka başka olmakla beraber esas itibarile birdir. Her iki şahrada da bir takım ağaçlar arasına kucak kucak konulan saplar kendirlerle sarılarak taşınır. Köy harman yerleri ekseriya köyün önünde, bazan bir kaç yüz metre ilersinde bulunduğu gibi, bazan da buğday veya arpa sapları bulundukları tarlanın ortasına yığılarak (toplanarak) harman haline konulur. Her ekincinin harman yeri muayyen-

dir. O ekinci her sene saplarını oraya yığar, döver, savurur ve kalaırır. Gerek yolma zamanında, gerekse şahra ve harman savurma zamanlarında komşular birbirlerine daima muavenet mecburiyetindedirler. Tarlasının yolma zamanı gecikmekte olan ekinci daha henüz yolunacak ekini bulunmayan komşusundan bilahare yardım etmek şartile yardım ister ve böylece zamanını geçirmeden tarlasını vaktinde yolmağa muvaffak olur. Şahrayı tarlada yüklemek için daima iki kişiye ihtiyacı vardır. Sonra taşınacak sapı olmıyan ekincinin develerinden dahi komşular, mukabele şartile istifade ederler. Bu suretle harman yerinde toplanan harmanlar yolmacılar için en mükemmel bir yatak teşkil ederler. Geceleri harmanlarda toplanan köylüler masallar, hikâyeler söliyerek, faaliyetlerinden bahsederek eğlenirler. Harman Antep ve havalisinde Anadolunun diğer taraflarında olduğu gibi düvenlerle değil, cercer denilen ve az çok ufak bir arabayı andıran muhtelif parçalardan mürekkep bir aletle dövülür. Cercer ekseri beygir ve katırlara çektirilir, bazen öküzler de aynı işte kullanılır. Cercerin asıl sapları kesen kısmı daire şeklinde ve ortası delik, kenarları dişli bir takım demir saçlardır. Bunlar üstüvanî bir ağaç üzerine daire şeklinde merbut olup araba tekerleği gibi sapların üzerinde döndükçe keskin dişleri vasıtasile sapları keserler. Cercerin oturacak bir tahtası olup bunun üzerine bir kişi oturarak hem dişler üzerine yaptığı tazyikle sapların kolay kesilmesini temin, hem de hayvanı sevk ve idare eder. Harmanın kenarlarına demir yabalarla [1] saçılan saplar lüzumu kadar ufaltıldıktan sonra geniş bir daire şeklinde biriktirilir. Bir kişi cerceri sürerken diğer bir kişi de yaba ile sapları ileri geri iterek, alt üst ederek ufalama işini kolaylaştırır. Bu ameliye iki kısma ayrılır. Birincide saplar tam saman haline getirilmez, yani bir parça ufaltıldıktan sonra izah ettiğimiz şeklide biriktirilir. Harman bu şekilde birinci defa dövüldükten sonra ikinci defa yine kısım kısım iyice ufaltılır, yani saplar tam saman haline getirilir. Aynı zamanda başaklardaki daneler de tamamen kapçıklarından ayrılmış olur. Bundan sonra harmanın savrulması ve samandan ayrılan danelerin kalburlardan geçirilerek topraktan ve ufak taşlardan temizlenmesi lazımdır.

Sıyırgı [2] ile bir küme halinde toplanan dövülmüş ekinler tahta yabalarla rüzgârın yardımile savurularak samanlarından ayrılır. Harman savuran kimselere savurucu derler. Yaba aleti yedi parmaklı ve

[1] Bu yaba da ağaç yaba şeklindedir, yalnız bunun parmak araları daha açık ve parmakları demirdendir.

[2 Sıyırgı mustatil şeklinde takriben yirmi santim eninde kırk santim boyunda bir sırığa merbut bir tahtadan ibarettir.

İSTANBULDA DERLENMİŞ ATA SÖZLERİ

Dişi kuş yapar yuvayı

Dişinden tırnağından arttırıp mal sahibi oldu.

Dışarısı eli yakar içerisi beni.

Dızdığının dızdığı dış kapının mandalı.

Doğru iğri bir şey söylemeli.

Doğru söz insana batar.

Doğru söz yemin istemez.

Doğru söyliyeni dokuz köyden kovarlar.

Doğru söyliyici senimi koydular.

Doğru söyliyenin bir ayağı özengide gerek.

Doğru söyliyenin tepesi delik. (Gaziantep)

Doğruluk hak kapısıdır.

Doğrusu da bu iğrisi de.

Doğru yolda düşen çabuk kalkar.

Doğrunun yardımcısı allahtır.

Dokuz ay anasının karnında nasıl durmuş.

Dokuz ayın çarşambası hep bir araya geldi.

Dokuz körün bir değneği.

Dokuz mahallenin kedisi.

Doldu doldu boşandı.

Doluya koydum almadı boşa koydum dolmadı.

Dolandırıcıya mal kaptırmış gibi telaş eder.

Domuz gibi burnunun doğrusuna gider.

Domuzdan bir kıl koparmak faydadır.

Domuzun burnunu kulağını kesmişler yine domuz, yine domuz.

Dost ağlatır düşman güldürür.

Dost başa bakar düşman ayağa.

Dost düşman içinde.

Dost ile ye iç alışveriş etme.

Dost kara günde belli olur.

Dost yüzünden düşman gözünden bellidir.

Dostu metedersen biraz yerecek yerini bırak.

---

uzunca bir sırığa merbut el şeklindedir. Savurulack harmanın on on beş metre ilerisine çalılardan bir avla yapılır. [1] Bunun faydası savurulan samanların istenilen mıntaka haricine gitmemesini temin etmektir. Savurulan samanlar bu çalıların üzerine konarak toplanır, öteye beriye savurulup dağılmazlar. Bu suretle samanlar bir tarafa, taneler bir tarafa ayrılmış olur. Bu danelerin üzerine derhal bir cöp ucunda bir kaç dane soğan dikmek âdeti vardır, bundan maksat harmanın bereketini temin ve fena nazarlardan sakınmaktır. Daneler kalbur ve saratlardan [2] da geçirildikten sonra anbarlara nakledilir.

Enver Sadık

[1] Avla diye balık tutmak için ırmakların ders olmayan yerlerine taştan çevrilen daireye denili

[2] Sarat delikleri kalbura nazaran daha büyük olup ufak çakıl ve taşları altına geçirmiyen bir nevi kalburdur.

Dosta düşmana karşı.
Dosttan zarar gelmez.
Dostun attığı taş baş yarmaz.
Dostun düşmanından çok olsun.
Dostuna dost düşmanına düşmanım.
Dostlar alış verişte görsün.
Dostluk kantarla alış veriş miskalle.
Dökülen su kabını doldurmaz.
Döngelle oruç tutulmaz.
Dört duvar içinde kalmış.
Dört göz bir evlat için.
Dört gözle bakıyor. (Bekliyor)
Dört gözle baş göz etti.
Dört üstüne murat üstüne.
Dört paralık adamın sekiz paralık keyfi olur.
Dövüşte yumruğa bakılmaz.
Dört yanı deniz kesildi.
Düdüğü çaldı póstekiyi kurtardı.
Düğümü düğümün üstüne vurur.
Düğün evi gibi giren çıkan bellisiz.
Düğün evinde fatmacığın lakırdısımı olur.
Düğünde zurnaya hamamda kornaya.
Düğününde kalburla su taşır.
Düğünsüz ev olur ölümsüz ev olmaz.
Dumanı üstünde bardak eriği.
Dün bir bu gün iki.
Dün yumurtadan çıktı bu gün kabuğunu beğenmez.
Dünya başına dar geliyor.
Dünya bir kararda durmaz.
Dünya bu ya her şey olur.
Dünya gözüne zından kesildi.
Dünya kâfirin cennetidir.
Dünya kime kalmış ki sana kalacak.
Dünya kazan ben kepçe.
Dünya varlığına güvenilmez.
Dünya yıkıldı o altındamı kaldı.
Dünya yıkılsa umurunda değil.
Dünyayı konyayı bilmez.
Dünyada tasasız baş bostan korkuluğu.
Dünyada ümitsiz yaşanılmaz.
Dünyanın direğini aldı.
Dünyanın kaç bucak olduğunu bilmez.
Dünyanın malını ver yine doymaz.
Dünyanın üstü varsa altı da var.
Dünyanın ucu uzun.
Dünyanın ucuna yetiştik.
Düşte görsem hayra yormam.
Düşmez kalkmaz bir Allah.
Düşenin dostu olmaz hele bir yol düşte gör.
Düşünme Allah kerimdir.
Düşman düşmana mevlut okumaz.
Düşmanı hariçte arama.
Düşmana fırsat vermez.
Düşmanına her kötülüğü yapma sonra hacalet olursun. (Iğdır)
Düşmanının kanına susamış.
Düşmansız adam olmaz.
Düz taban uğurmu getirir.
Duvarı nem insanı gam yıkar.
Ecel geldi cihana, baş ağrısı behane.
Eceli gelen köpek cami duvarına işer.
Eceli gelenle laf olmaz.

Ecelden başka herşeye çare bulunur.
Ecelsiz ölecek.
Ecelsiz kul olmaz.
Eden bulur.
Edebini takınsın.
Edepli edebi edepsizden öğrenmiş.
Ekmek çiğnemeyince yutulmaz.
Ekmeği suya batırır yer de kimseye minnet etmez.
Ekmeğini taştan çıkarır.
Ekmeğini katığına denk eden aç kalmaz.
Ekmeğin büyüğü hamurun çoğundan olur.
Ekmeksiz ev köpeksiz köy olmaz.
Eken biçer, konan göçer.
Ekini belli etmeden izde gezer.
Eğilen baş kesilmez.
Ekmediğin yerde biter.
El adamı gözile yer.
El ağzı çuval ağzı.
El ağzile kuş tutulmaz.
El âlem maskarası.
El âleme karşı.
El arı düşman narı.
El elile iş görülmez.
El elden üstündür arşa çıkıncıya kadar.
El elin aynasıdır.
El için yanma nara yak çubuğunu sefanı ara.
El için kuyu kazan ibtida kendi düşer.
El için ağlıyan iki gözden olur.
Elle gelen düğün bayram.
El insanın halini anlamaz.
El kapısı hem geç açılır, hem güç.
El oğlu evlat olmaz.
El oğlu yumurtaya kulp takar.
El oğluna oyun olmaz.
El oğluna yaranılmaz.
El yumruğu yemiyen kendi yumruğunu armut sanır.
Ele verir talkını kendi yutar salkımı.
Elde âdet bizde bid'at.
Elin derdi ele masal gelir.
Elin ağzı torba değil ki çekip büzesin.
Elin attığı taş uzak düşer.
Elden vefa zehirden şifa.
Elden gelen öğün olmaz, oda vaktında bulunmaz.
Elmi yaman beymi yaman.
El ermez, güç yetmez.
El öpmekle ağız aşınmaz.
Eli işte aklı oynaşta.
Elle alınmıyan elli yıl durur.
Elimi sallasam ellisi başımı sallasam başı tellisi.
Elinden gelse canını alır.
Elinden geleni ardına bırakmasın.
Elinden gelmezse bari dilinden gelsin.
Elinle ver, ayağınla ara.
Elinin hamurile erkek işine karışır.
Elifi görse mertek (direk) sanır.
Eler tutar yeri kalmamış.
Elçiye zeval olmaz.
Elması çamura atsalar gene elmas gene elmas.
Emanete hıyanet olmaz.

M. H.